

KİMLİK İFADESİ OLARAK DÖVME

Özlem Damla YÜCEL*, Abdülkadir ÇEVİK**

ÖZET

Dövme, yazının icadından çok daha önce kimliğimizin şekillenmesi ve ifade bulmasında önemli rolü olan derimizde, yine kimliğimizi (hem kendimize, hem de başkalarına) ifade etmenin bir yolu olarak hayat bulmuş, bugüne kadar da varlığını sürdürmüş bir uygulamadır. Kimlik kavramının insanlık tarihindeki evrimine paralel olarak, dövmelemin de hem yapılaş amaçları, hem de taşıdığı anlamların zaman içinde değiştiği görülmektedir. Önceleri çoğunlukla bir inanca olan bağlılığı ya da bir gruba olan aidiyeti simgeleyen dövmelemin, günümüzde daha çok kişisel yaşantılar, düşünce, duygu ve istekleri somutlaştırmaya hizmet ettiği görülmektedir. Bu yazıda bir kimlik ifadesi olarak dövme Psikososyal Gelişim Kuramı ve Sosyal Kimlik Kuramı kavramları çerçevesinde, dövme tarihinden örneklerle incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Deri, dövme, kimlik, sosyal kimlik.

TATTOO AS A DISPLAY OF IDENTITY

ABSTRACT

Tattoo is an application which has found life in our skin (our organ that has an important role in embodiment and displaying of our identities) much earlier from than the invention of writing and survived until today, as a way of displaying our identities both to ourselves as well as to others. It can be seen that the purposes and the meanings of tattoos have changed over time in parallel with the concept of identity in the history of mankind. Previously most of the tattoos were the symbols of committing a group or a belief; but today it is observed that they often serve as to embody personal experiences, thoughts, feelings and desires. In this paper, it is aimed to examine tattoo as a display of identity, within the framework of the concepts of Psychosocial Development Theory and Social Identity Theory, and with examples from the history of tattooing.

Key words: Skin, tattooing, identification, social identification.

* Uzm. Dr. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri AD

** Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri AD

GİRİŞ

Dövme, çürümeden günümüze kalabilmiş sınırlı sayıdaki mumya aracılığıyla kökenlerinin Cilalı Taş Devri'ne (MO 8000-5500) kadar uzandığı gösterilen, bugüne kadar da varlığını sürdürmüş bir uygulamadır (Tattoo 2015). 'Deri tarafından tümüyle yok edilemeyen bir boya maddesinin belirli bir teknikle alt deri yüzeyine kadar işlenmesiyle elde edilen *kalıcı işaret ya da desen*' olarak tanımlanmıştır (Dövme 1990, Kadioğlu Çevik 1996). Yani dövme bir arşiv gibi yaşam öykümüzün izlerini taşıyan derimize bilinçli olarak eklediğimiz bir iz, dünyayla aramızdaki canlı ve gözenekli sınırdaki *kalıcı olarak* görmek ve çoğunlukla da görülmesini istediklerimizdir (Breton 2010). Dövme tarihi incelendiğinde dünyanın farklı zamanlarında, farklı yerlerinde yaşamış farklı medeniyetlerden insanların dini inançlarını, bir gruba olan aidiyetlerini; toplumdaki yerlerini, makamlarını, kazandıkları saygınlığı; cinsel çekiciliklerini, aşklarını, kendisi için önemli olan kişi ve yaşantıları derilerine kazınan işaretlerle kalıcı hale getirmek istedikleri görülmektedir. Bazen de bu işaretler kişinin derisine isteği dışında, zorla kazınmış; onu kalıcı olarak bir köle, bir suçlu, içinde bulunduğu gruptan ya da toplumdan dışlanacak biri olarak damgalamaya hizmet etmiştir (Tattoo 2015). Bu açıdan bakıldığında dövme 'Kendime göre ben kimim ve kim olacağım?' ile 'Başkalarına göre ben kimim?' sorularına verdiğimiz, verilmesini istediğimiz ve geçmişte bakıldığında ise bazen diğerleri tarafından verilen cevapların derimizdeki yansımaları olarak kabul edilebilir. Ayrıca kimi zaman kişinin kendini, yaşantılarını ve bu yaşantılara ait duygularını kabullenerek içsel aynılık ve tarihsel süreklilik duygusunu koruma-sına yardımcı oluyor olabilir. Bu bilgi ve düşünceler ışığında bu yazıda dövmenin kimlikle ve kimlik duygusuyla olan bağlantılarının dövme tarihinden de örnekler verilerek incelenmesi amaçlanmıştır.

Erikson'a Ait Kimlik Kavramları ve Dövme

Psikososyal Gelişim Kuramı ile kimlik kavramına en kapsamlı açıklamayı getiren

kuramcılardan biri olan Erikson, kimliği (*identity*); kökleri en erken çocukluk dönemlerine uzanan, ergenlik döneminde kritik önem kazanan; fakat kişinin tüm yaşamı boyunca değişen ve gelişen 'özel bir deneyim ve dinamik bir gerçeklik' olarak tarif etmiştir (Erikson 1968). Erikson'a göre yaşamın ilk zamanlarında anneye / bakım verenle bebek arasındaki alma-verme niteliği taşıyan ilişki ve bu ilişki içerisinde bebeğin kendine dair algıları onun kimliğinin ilkel formlarını oluşturur (Erikson 1963, Erikson 1968). Alma-verme ilişkisinin sürekli, tutarlı ve aynı olması bebeğe kendisinin süreklilik ve aynılık taşıyan, bakılmaya değer bir varlık olduğunu gösterir (Öztürk ve Uluşahin 2008). Yani Erikson'un (1968) kısaca 'içsel aynılık ve tarihsel süreklilik' olarak tanımladığı kimlik duygumuzun (*sense of identity*) temellerinin yaşamımızın en erken döneminde, annemizle / bize bakım veren kişiyle olan ilişkimiz içerisinde atıldığı söylenebilir. Freud'un 'Oral Dönem', Erikson'un ise 'Temel Güvene Karşı Güvensizlik Dönemi' adını verdiği bu dönemde başta 'ağzımız' olmak üzere bedenimizin tüm yüzeyi ve tüm duyu organlarımız ile gerçekleştirdiğimiz başlıca eylem 'içe alma'dır (Öztürk ve Uluşahin 2008). İçe aldığımız şeyler ise başta 'anne sütü' olmak üzere annemizin / bize bakım veren kişinin jest ve mimikleri, ses tonu, kokusu, bize dokunuşudur (Öztürk ve Uluşahin 2008). Koku ve süt bezlerinin derinin üst katmanı olan epidermisten farklılaşarak oluştuğu ve epidermisen de duyu organlarımız ve sinir sistemimiz ile aynı germ yaprağından, ektodermden köken aldığı düşünülürse (Moore ve Persaud 2002), derimizin kimlik duygumuzun oluşumunda yaşamımızın ilk günlerinden itibaren en önemli rolü aldığı söylenebilir. Dolayısıyla 'Kendime göre ben kimim ve kim olacağım?' ile 'Başkalarına göre ben kimim?' sorularına verdiğimiz ve verilmesini istediğimiz cevapları derimiz üzerinde kalıcı hale getirme çabamızın rastlantıdan öte bir olgu olduğu düşünülebilir. Bu bilgilerle uyumlu olarak Martin de (1997), yaşamda değişen birçok şeyin aksine dövmenin, kalıcılığı nedeniyle, onu taşıyan kişi tarafından kimliğinin aynılığı ve tarihsel

sürekliliğinin somut bir onaylaması olarak yaşantılanıyor ve kimlik duygusunun korunmasına hizmet ediyor olabileceğini öne sürmüştür.

Erikson (1968) kimlik duygusunun ergenlik döneminde kazanılması gereken temel özellik olduğunu belirtmiştir. Bu dönemde bedensel ve zihinsel özelliklerimizin yanı sıra toplumun bizden beklentileri de değişmeye başlar. Dolayısıyla bu dönemde 'Kendime göre ben kimim ve kim olacağım?' ve özellikle de 'Başkalarına göre ben kimim?' sorularına yeniden yanıt bulma, kimliğimizi yeniden tanımlayarak toplum içinde yeni bir yer edinme gereksinimi ile belirli kimlik dönemecini (*identity crisis*) yaşarız (Erikson 1968, Öztürk ve Uluşahin 2008). Erikson yaşamdaki büyük değişikliklere işaret eden ve bir kendilik dönüşümünü temsil eden törenler olarak tarif ettiği geçiş törenleri (*rites of passage*) arasında ergenlik döneminde yapılanlara başlatma törenleri (*initiation rites*) adını vermiştir (Öztürk ve Uluşahin 2008). Kimi ilkel toplumlarda kendi kendini sünnet etmek, günlerce bir kulübeye kapatılıp öldüğüne ve yeniden dirildiğine inandırılmak gibi işkence olarak nitelendirilebilecek ağır sınavlar şeklinde uygulanmış bu törenlerin günümüzdeki örnekleri ise mezuniyet törenleri, bazen de düğün törenleridir. Başlatma törenleri kişinin yeni rolünü (yetişkinlik) güçlendirip, yaşamında bir dönemin sona erdiğini (çocukluk) vurgulayan özelliği nedeniyle kimlik dönemeci açısından önem taşımaktadır (Erikson 1950, Erikson 1982, Öztürk ve Uluşahin 2008). Dövme tarihine bakıldığında dövmenin de birçok medeniyette geçiş törenleri, özellikle de başlatma törenlerinin bir parçası olduğu görülmektedir:

- Geleneksel Afrika kültüründe yaygın şekilde uygulanmış olan ve günümüzde de azalmakla birlikte varlığını koruyan bir dövme şekli olan 'skatrizasyon'da jilet veya dikenler ile oluşturulan küçük kesilerin kömürle ovalanması sonucunda deride skar dokusundan oluşan dekoratif desenler meydana getirilmektedir. Ergenlikte, ilk çocuğun doğumundan sonra ve emzirme döneminin bitmesi

ardından oluşturulan yaralar Afrikalı kadınlar için büyük oranda doğurganlıkla ilişkilendirilen geçiş törenleri işlevi görmüştür (African Tattoos 2013).

- Çin tarihi boyunca çoğunlukla 'bedene bir hakaret' olarak görülmesine rağmen Çin'deki bazı küçük gruplar dövme geleneksel bir uygulama olarak benimsemişlerdir. Bu gruplardan en bilinenleri Dulong Kabilesi ve Li Halkı'dır. Dulong Kadınları arasındaki geleneksel dövme uygulamasının yaklaşık 350 yıl öncesine dayandığı; komşu kabileler tarafından saldırıya uğrayan Dulong Kadınları'nın tecavüze uğramak ya da köle yapılmaktan korunmak amacıyla kendilerini çirkinleştirmek için yüzlerine dövme yapmaya başladıkları, bu uygulamanınsa zaman içinde bir gelenek haline dönüştüğü söylenmektedir. Dulong kabilesinde tüm kız çocuklarına 12-13 yaşlarına geldiklerinde geleneksel yüz dövme uygulaması, yetişkinliğin başlangıcını temsil eden bir geçiş töreni niteliği kazanmıştır. Hainan Adası'nda yaşayan Li Halkı için de dövme uygulaması kadınlar arasında olgunlaşmayı ve yetişkinliğe geçişi simgeleyen bir tören özelliğindedir. 13-14 yaşlarına gelen kız çocuğunun öncelikle ensesine, boynunun ön kısmına ve yüzüne; takip eden 3 sene içinde de kolları ve bacaklarına geleneksel dövme yapılmaktadır. El dövme ise Li kadınları arasında sadece evli olanlara uygulanmaktadır (A history of Chinese tattoos and Chinese tattooing traditions 2014).
- 1787 yılında Polinezya Adaları'ndan Samoa topraklarına ayak basan ilk Avrupalılar yerlilerle karşılaşmış ve onların 'bellerinden dizlerine dek uyluklarını kaplayan dövmeyle tamamen çıplak oldukları halde giyinik oldukları izlenimi verdiklerini' bildirmişlerdir. Genç Samoa erkekleri için de dövme uygulaması çocukluk döneminin bitişini ve yetişkinliğin başlangıcını temsil eden bir 'geçiş töreni' olmuştur. Samoa kültüründe dövmesi olmayan bir genç erkek henüz çocuk kabul

edilmekte, erişkin erkekler arasında söz sahibi olamamakta, evlenememektedir (Samoa Tattoos 2013).

De Mello (2000), bu olgularda dövmenin (ona değişimin toplum tarafından onaylanan ve somut bir yolunu sağlayarak) ergenin, alışık olmadığı ve belirsiz bir konuma geçişin neden olduğu anksiyete ile baş etmesini kolaylaştırıyor olabileceğini ileri sürmektedir. Verbern ise (1969) ergenlik döneminde yaptırılan dövmelemin bu döneme özgü kimlik dönemecinin üstesinden gelmek için yararlanılan bir geçiş töreni işlevi görmeye devam ediyor olabileceğini söylemiş; bu törenin bazı ergenler için başarıyla, bazıları içinse mevcut kargaşanın artışıyla sonuçlandığını belirtmiştir.

Psikososyal Gelişim Kuramı'na göre kimlik dönemeci, bir sonraki psikososyal yaşam evresine olumlu bir geçiş sağlayan kimlik duygusunun kazanılmasıyla ya da askıya alma (*psychosocial moratorium*), kimlik kargaşası (*identity confusion*) ya da olumsuz/ters kimlik (*negative identity*) ile sonuçlanabilmektedir (Erikson 1968).

Henüz yetişkin sorumluluklarını almaya hazır olmayan gence toplum tarafından tanınan bir tür hazırlanma ve zaman kazanma dönemi olarak tanımlanan askıya alma döneminde kimliğimizi belirleyecek kesinleşmiş bağlanmalar yapmadan önce çeşitli olasılıkları deneriz (Erikson 1968). Eğer bu seçenekleri deneyimleme sürecinde toplum tarafından engellemelerle karşılaşsak; çeşitli roller ve yaşantıları bütünleştirememeye, egomuzda aktarılan yoğun bilgileri örgütleyememe ile ortaya çıkan kimlik kargaşası yaşayabiliriz. Kimlik kargaşasının ise genç bireylerde gruplaşmaya, dahil oldukları grupların norm ve kurallarına körü körüne bağlanmaya neden olabileceği bilinmektedir ki (Erikson 1968, Schwartz 2005), bu durumun bir örneği dövme sildirme uygulamalarında kendini göstermektedir. Armstrong ve arkadaşları (1996) dövme sildirmek üzere dermatoloji kliniğine başvuran kişilerle gerçekleştirdikleri çalışmalarında dövme sildirme gerekçelerini araştırmışlardır. Katılımcıların çoğu (%75) sildirmek istedikleri dövmelemin dürtüsel bir kararla, 12- 19

yaş arasındaki bekar ergenler oldukları sırada yaptırıldıklarını ifade etmişlerdir. 'Bir grubun parçası olmak', bu dövmelemin yaptırmaya motivasyonları arasında bildirdikleri nedenlerden biridir. Çalışma sonuçlarına göre kimlik arayışı ve ifadesi için ergenlik döneminde yaptırılan dövmelemin sildirme kararı da bireysel kimliğin gelişimi ile ilişkilendirilmiştir. Benzer şekilde Oosterzee de (2009) çalışmasında yaptırılan dövmeden pişmanlık duyma oranının daha genç, daha dürtüsel, 'sosyal bir gruba olan aidiyetini göstermek' amacıyla dövme yaptıran, dövme ile ilgili sağlık sorunları ve iş yaşamında güçlükler yaşayan olgularda daha yüksek; daha yaşlı, dövme yaptırmaya karar verme sürecinde daha çok araştırma yapan ve 'kişisel bir mesajın iletilmesi' amacıyla dövme yaptıran olgularda daha düşük olduğunu bildirmiştir.

Kimlik gelişimini olumlu ve kabul gördükleri bir ortamda tamamlamayan bazı ergenler ise hiçbir şey olmamak yerine istenmeyen ya da toplumun kabul etmediği bir kimliğe yönelebilmekte; olumsuz/ters kimlik statüsündeki bu ergenler toplumun ondan beklediği rollere karşı gelerek aşırı uçtaki rolleri ve davranışları benimseyebilmektedirler (Erikson 1968, Schwartz 2005). Tarihte olumsuz/ters kimliklerin ifadesi olan dövmelemin de bulunmaktadır. Bunların bir örneği Japonya'daki Yakuza dövmeleminidir. 17. yüzyılın erken dönemlerinde dövmelemin, Japon yöneticiler tarafından suçluları ve toplumdaki dışlanmış kişileri işaretlemek için kullanılan bir cezalandırma şekli olmuştur. 17. yüzyılın sonlarında ise dövme uygulamasının yerini büyük oranda başka cezalandırma şekilleri almış, suçlular da ceza dövmeleminin kapatmak amacıyla üstlerine daha büyük dekoratif dövmelemin yaptırmaya başlamışlardır. Bu uygulamanın Japonya'da dövmenin suç ile ilişkilendirilmesinin tarihsel kökenlerini oluşturduğuna inanılmaktadır. Japon yöneticiler uzun bir dönem boyunca suç ile ilişkilendirilen dövme uygulamasını 'kamu ahlakına zararlı olduğu' gerekçesiyle yasadışı ilan etmişlerdir. Bu dönemde dövme özellikle Yakuza adındaki çeteler arasında uygulanarak gelişmeye devam

etmiştir. Organize suç gruplarının üyeleri olan Yakuzalar'ın dövme için cesaretin, kalıcı olduğu içinse ömür boyu gruba sadık kalmanın kanıtı olarak kabul ettikleri söylenmektedir. Aynı zamanda bu yasadışı dövmeler onları ömürleri boyunca yasadışı kişiler olarak damgalamıştır (Chinese and Japanese Tattoos 2013). Bir diğer örnek ise 1900'lü yılların başlarından itibaren Rus suçlular arasında, özellikle cezaevlerinde yaygın şekilde uygulanan dövmelerdir. Taşıyan kişi hakkında ayrıntılı bilgi verebilen bu dövmelerin karmaşık bir semboller sistemine sahip olduğu bilinmekte; sadece sembollerin değil, bunların hangi vücut bölgesinde olduklarının da anlamlı olduğu bildirilmektedir. Kafa derisine yapılmış, bir ağıdaki büyük örümcek dövmesi o mahkumun uyuşturucu bağımlısı olduğunu göstermekte; çok kubbeli bir manastır dövmesindeki kubbelerin sayısı, taşıyan kişinin mahkumiyet sayısını ifade etmektedir. Cezaevinde bir mahkumun taşımaya hak kazandığı bazı seçkin dövmeler de bulunmaktadır ve bu dövmeler otorite ve saygınlığın gözle görülür işaretleridir. Örneğin bileğe yapılan bilezik dövmesi cezaevinde 5 yıldan uzun süre geçirildiğini göstermektedir. 'Meryem Ana ve Çocuk' dövmesi de mahkumlar arasında popüler olan bir dövme motifidir ve taşıdığı birkaç anlamdan biri taşıyan kişinin erken yaşlardan itibaren parmaklıklar arkasında olduğudur (Criminal Tattoo 2015).

Sosyal Kimlik Kuramı Açısından Kimlik ve Dövme

Tajfel, Turner ve arkadaşları kimlik kavramını 1970'li yılların sonlarında gerçekleştirdikleri çalışmalara dayanan Sosyal Kimlik Kuramı temelinde incelemişlerdir (Tajfel 1978, Turner ve Brown 1978, Tajfel 1979, Tajfel ve Turner 1979, Turner ve Reynolds 2003). Bu kurama göre kim olduğumuza ilişkin duygularımız kendimiz hakkındaki algılarımıza ek olarak, özdeşleştirdiğimiz ve ait olduğumuzu hissettiğimiz sosyal grupların davranış örüntüleri ve görüşleri tarafından da belirlen-

mektedir (Tajfel 1978, Turner ve Brown 1978, Tajfel 1979, Tajfel ve Turner 1979, Turner ve Reynolds 2003). Sosyal Kimlik Kuramı kimliği bireysel, sosyal (grup) ve kolektif (üst grup) düzeylerdeki boyutları açısından ele almıştır (Cheek 1989). Kim olduğumuz, niteliklerimiz ve konumumuza ilişkin algımızı; kendimize ilişkin tasarımlarımızın bir bütünü anılan *bireysel kimliğimiz*, bu özellikleriyle her birimizin 'bağımsız' ve 'biricik' oluşumunu vurgulamaktadır (Şimşek 2002, Bilgin 2007, Hortaçsu 2007). *Sosyal kimliğimiz*, üye olduğumuz farklı gruplarla yaptığımız ve kendimizi tanımlamada kullandığımız özdeşimlerin toplamı olarak tanımlanmakta; üyesi olduğumuz gruplardaki diğer kişilerle olan benzerliklerimizi ve diğer grupların üyelerinden olan farklılıklarımızı göstermektedir (Verkuyten 2005). Sosyal kimliğin topluluklar düzeyindeki anlatımı olarak ele alınabilecek olan *kolektif kimlik* ise farklı alt grupların bir araya geldiği daha büyük bir grubun kendini tanımlamasını içermekte ve bu grubun kendine özgü özelliklere sahip olduğu, bir tekillik taşıdığı yönündeki bilinci ve aidiyet duygusu olarak tanımlanmaktadır. Kolektif kimlikte, grup üyeleri arasındaki bağlar yakın kişisel ilişkileri gerektirmemektedir. Etnisite, milliyet ya da din söz konusu olduğunda, aynı kolektif kimliği paylaşan bireyler, yaşamları boyunca birbirleriyle karşılaşmayacak bile olsalar, öznel bir aynılık duygusu yaşamakta; paylaşılan bu aynılık duygusu çerçevesinde kendilerini eşit olarak algılamaktadırlar (Cheek ve ark 1994, Bilgin 1995, Sedikides ve Brewer 2001, Volkan 2007). Dövme uygulamasının tarihi incelendiğinde, insanoğlunun taşıdığı dövmeler ile bazen bireysel, çoğunlukla da sosyal ve kolektif kimliğini ortaya koyduğu; dövme yaşamındaki anlam ve değerleri, bir kabileye/topluluğa/örgüte olan aidiyetini; bir kutsala olan inancını somut biçimde ifade etmek amacıyla kullandığı görülmektedir (Diyarbakırlı 1972, Tattoo 2015):

- Antik Mısır'da birçok uygarlık dövme ölümünden sonraki yaşam için bir 'pasaport' kabul etmiş; ilahi güç ile bağlantı kurmanın bir yolu, ona sunulan bir tür kurban, kalıcı

- bir muska olarak görmüşlerdir (Egyptian Tattoos 2013).
- Kuzey Amerika yerlileri arasında da dövme genellikle dini uygulamalarla ilişkili olmuş, yaygın şekilde uyguladıkları *Haida* adı verilen dövmelerin ayı, kunduz, kurt, kartal, balık gibi aile totemlerinin armalarını gösteren tasarımlar şeklinde olduğu görülmüştür (North American Tattoos 2013).
  - 19. yüzyılda dövme İngiliz ordusu içinde de onaylanan, hatta teşvik edilen bir uygulama olmuştur. Askerlerin ait oldukları birlikleri gösteren dövmeler hem yaralıların tespitinde, hem de ordu birliği ruhunun oluşumunda işlev görmüştür (England Tattoos 2013).
  - Fransa'da ise dövme ustaları meslekleri simgeleyen dövmeler yapmışlardır. Örneğin; çapraz konumdaki iki bıçak arasındaki boğa başı kasaplığın, tarak ve makas berberliğinin, örs ve çekiç ise demirciliğin sembolü olmuştur. Bu dövmeler, diplomasının kaybolması veya çalınması durumunda sahibinin o meslekteki yeterliliğinin kanıtları olarak işlev görmüşlerdir (France and Italy Tattoos 2013).
  - Çin'de farklı Li kabilelerinin farklı desenler içeren geleneksel dövmelere sahip olması dövmeleri taşıyan kadının hangi kabileye mensup olduğu hakkında da bilgi vermektedir (A history of Chinese tattoos and Chinese tattooing traditions 2014).
  - Tayland, dövme geleneğinin yıllık dini kutlamalarının olduğu tek ülkedir. Dünyanın dört bir yanındaki dövme meraklıları her yıl, aynı zamanda dövme ustaları olan onlarca Budist rahibin bulunduğu, Bangkok'un 50 km dışında yer alan *Wat Bang Phra* adındaki tapınağı ziyaret etmektedirler. Manevi, hatta bazen batıl anlamlar taşıyan Tayland dövmeleri genellikle koruma, iyi şans ve kutsanmayı temsil etmektedir. Popüler olanlarının arasında ise Budist tanrılarının ya da tapınaklarının tasvirleri bulunmaktadır (Thailand Tattoos 2013).
  - Arkeolojik kazılar sonucunda bulunan Türklere ait en eski kurganlardan biri olan

Pazırık Kurganı'nda tespit edilen dövmeli mumyalar, hemen tüm milletlerde olduğu gibi Türklere de dövmeyle ilgili çeşitli uygulamaları tarihin derinliklerinden itibaren görmenin mümkün olduğunu göstermiştir (Diyarbakırlı 1972). Pazarık Kurganı'nda tespit edilen dövmelerin yaşanan coğrafyayı, bu coğrafyadaki yaşam tarzını ve inanç sistemlerini temsil ettiği ileri sürülmektedir. Vahşi yaşamdaki av sahnelerinin yorumlanarak aktarıldığı dövme desenlerindeki hayvan formlarının doğadaki kıvraklığı ve canlılığı yansıttığı dikkati çekmiştir. Dövmelerde ayrıca mitolojik özelliklere sahip, stilize edilmiş geyik, dağ keçisi, kanatlı at, pars, kaplan, yırtıcı kuş, balık gibi özgün hayvan figürlerine ve bitki motiflerine rastlanmıştır (Diyarbakırlı 1972). Türklere, Orta Asya'dan batıya doğru göçleriyle birlikte farklı kültür ve medeniyetlerle daha yakın etkileşim içine girmiş, özellikle İslamiyet'in kabulü Anadolu'da dövme geleneğinin zayıflamasına zemin hazırlamış; ancak gelenek zayıflayarak da olsa varlığını bugüne kadar devam ettirmiştir (Kadıoğlu Çevik 1996). Osmanlı İmparatorluğu'nda dövme geleneği 17. yüzyılda Cezayirli gemiciler aracılığıyla Osmanlı denizcileri arasında da yaygınlaşmaya başlamış ve özellikle yeniçerilerce bağlı buldukları ortayı simgelemek amacıyla kullanılmıştır. Bu gelenek yeniçeri ocağının kapatılmasına kadar sürdürülmüş, ocakta kaydı olmayan pek çok yeniçeri adayı genç de vücutlarında bulunan dövmeler sebebiyle öldürülmüşlerdir (Kadıoğlu Çevik 1996). Günümüzde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde; Türkmen, Arap ve bazı göçebe topluluklarda, eskiye nazaran azalmakla birlikte hala dövme yaptıran kadın ve erkekler mevcuttur. Anadolu'daki geleneksel dövmeler süs olarak, bir aşirete olan bağlılığı göstermek için, uğur getireceği inancı ile, hastalık ve nazardan korunmak amacıyla yapılmaktadır. Şakaklara yapılan dövmenin baş ağrısını

gidereceğine, çeneye yapılan dövmenin erkek çocuğun ömrünü uzatacağı ve ailesine uğur getireceğine inanılmaktadır (Kadioğlu Çevik 1996).

- Avrupalıların Güney Pasifik'e gelmesinden önce var olan dövme geleneği Okyanusya'da, özellikle de Polinezya Adaları'ndan Samoa'da, binlerce yıl içinde gelişerek son derece rafine bir sanat haline gelmiştir. Ayrıntılı geometrik tasarımlarla karakterize bu dövmeler, genellikle bireyin tüm vücudunu kaplayana kadar ömrü boyunca uygulanmış; hem dini ritüellerde, hem de savaşlarda önemli rol oynamıştır (Oceania Tattoos 2013, Samoa Tattoos 2013). Dövme ve skar oluşturmak üzere cildin kazınması yoluyla yapılan Yeni Zelanda'daki Maori kabilesine ait dövmelere ise *Moko* adı verilmektedir ve bu dövmeler hariç tüm Maori erkeklerine geleneksel şekilde yapılmış, hatta Maori şefleri belleklerinden çizdikleri kendi yüz dövmelerini imza olarak kullanmışlardır (Maori Tattoos 2013). Benzer şekilde denizden ve doğadan esinlenilerek oluşturulan ve birçoğu belli deniz balıklarının soyut biçimlerini içeren, geleneksel dini ve ruhani inançlarla iç içe olan Marshall dövmeleri, tıpkı geleneksel kıyafetler ve danslar gibi, putperestlik olduğu gerekçesiyle misyonerler tarafından yasaklanmıştır. Dövme, Hristiyan misyonerler açısından değiştirilmesi gereken geleneksel yaşam şekli ve grup kimliği ifadeleri ile yakından ilişkili olmuştur (Marshalls Tattoos 2013).

Tarihte dövme, kişinin isteği dışında yapıldığında, sosyal olarak dışlanan gruplara olan aidiyeti de göstermiştir:

- Dövme Antik Yunanistan ve Roma'da mahkumları ve köleleri işaretlemek için kullanılmıştır. Erken Roma İmparatorluğu döneminde kölelerin alınlarına 'Ben kaçtım, beni durdur.' yazısı kazınmış, Asya'ya ihraç edilen köleler 'Vergisi ödendi.'

yazısıyla işaretlenmişlerdir (Greek and Roman Tattoos 2013).

- En utanç verici dövme uygulamalarından biri Nazilerin Yahudi Soykırımı sırasında Auschwitz Toplama Kampı mahkumlarına yaptıkları dövmelerdir. Kamp yetkilileri kimlik tespiti amacıyla kamptaki 4000'den fazla mahkumu seri numaraları içeren dövmelerle işaretlemişlerdir (Germany Tattoos 2013).
- Antik Çin'de de dövme '*Ci Pei*' adı verilen bir cezalandırma şekli olarak yaygın şekilde uygulanmıştır. Bu uygulama ciddi suçlar nedeniyle tutuklanan suçluların, yüzlerine suçlarını belirten dövmelerin yapılmasının ardından, uzak bölgelere sürgün edilmeleri şeklindedir. Bu suçlular geri dönseler bile yüzlerindeki dövmeler onları yaşamları boyunca tutsak etmiştir (A history of Chinese tattoos and Chinese tattooing traditions 2014).
- 17. yüzyılın erken dönemlerinde dövmeler, Japon yöneticiler tarafından, Çinlilerde olduğu gibi suçluları ve toplumdaki dışlanmış kişileri işaretlemek için kullanılan bir cezalandırma şekli olmuştur. Ciddi suçlar işleyen suçlular yüzlerine ve kollarına yapılan çarpı, düz çizgi, çift çizgi, daire gibi çeşitli sembollerle damgalanmışlar; bu dövmeleri taşıyan kişiler hem aileleri, hem de toplum tarafından dışlanmışlardır (Chinese and Japanese Tattoos 2013).
- Daha önce bahsedilen Rus cezaevlerindeki dövmeler bazen mahkumlar arasında da bir cezalandırma ve damgalama aracı olarak kullanılmıştır. Alına (çoğunlukla zorla) yapılan dövmeler taşıyan kişiyi aşağılamak ve diğer mahkumları onun hakkında uyarmak amacı taşımıştır. Bu dövmeler genellikle sahibinin diğer mahkumlar tarafından onaylanmayan bir suç (çocuk tecavüzü gibi) işlediğini göstermekte ve etnik kimliğine, cinsel yönelimine ya da cezaevi otoritesi ile olan dâişiklikli dövüşüne dair hakaretler içermektedir (Criminal Tattoo 2015).

Sosyal Kimlik Kuramı'nda *kimlik yönelimi*, bireyin kendisini tanımlarken kimliğinin kişisel, sosyal ya da kolektif boyutlarına verdiği görece önem olarak tanımlanmaktadır (Cheek 1989) ve kimlik yönelimlerimiz arasında bulunan sürekli ve dinamik etkileşimin onların karşılıklı olarak pekiştirilmesine olanak sağladığı ifade edilmektedir. Örneğin bireysel kimliğimiz geçmiş deneyimlerimizi çeşitli sosyal ve kolektif kimliklerimizle birleştirirken, onlar da bireysel kimliğimizin sürdürülmesinde önemli rol oynamaktadır (Simon 2004). Maori şeflerinin kendilerine ait geleneksel yüz dövmelerini imzaları olarak kullanmaları, bir denizcinin kolundaki çapa dövmesinin bir gün eve döneceği inancını korumasına yardım etmesi; Rus suçlulara ait dövmelerin bir çeteye olan üyeliği gösterebilmesinin yanı sıra sahibinin becerileri, uzmanlıkları, başarıları ve mahkumiyetlerini de içeren kişisel tarihinin bir kaydı olarak yaygın şekilde kullanılması bu durumun dövme uygulamasıyla ilgili örnekleri olarak kabul edilebilir (Maori Tattoos 2013, Martin 1997, Criminal Tattoos 2015).

Kimlik gelişimi ile ilgili tarihsel süreçte önceleri kimlikler ağırlıklı olarak kişinin dahil olduğu toplumsal gruplar (aile, kabile, aşiret, etnik grup, dini grup vb.) tarafından belirlenirken, Rönesans'ta birlikte bireysel değerlerin ön plana çıkmaya başlamasıyla, aile ve toplumdan bağımsız olarak kişisel kimlikler ve bunların ifadesi önem kazanmaya başlamıştır (Çörekçioğlu 2005). Bu olgu dövme tarihinde de görülmektedir. 1950'lerin sonlarında başlayan ve 'dövme rönesansı' olarak adlandırılan dönem dövme uygulamasındaki teknolojik, sanatsal ve sosyal değişimlerle karakterizedir. Dövme rönesansı ile birlikte dövme artık aşiretler, denizciler, çete üyeleri vb. belli alt gruplar tarafından grup aidiyetinin bir göstergesi olarak kullanılmakla sınırlı kalmamış; dünyanın birçok yerinde, tüm ekonomik sınıflar tarafından hem bir moda unsuru, hem de kişisel kimliğin bir ifadesi olarak kabul edilmeye başlanmıştır (Schildkrout 2013).

Ayrıca kimliği etkileyen önemli toplumsal süreçlerden biri olan küreselleşme, toplumlar arasındaki farklılıkların azalıp ortak yönlerin ise artmasını öngörmekte; bu da etnik ve ulusal kimlikler gibi kolektif yapıları tehdit eden bir olgu olarak algılanmaktadır (Akdemir 2004, Çevik 2007). Bu bilgiyle uyumlu olarak dövme yaptırma motivasyonlarının da değiştiği gözlenmektedir. Forbes (2001) üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmasında dövme ve piercing yaptırma motivasyonları arasında estetik ve kişisel nedenlerin daha sık, sosyal nedenlerin ise daha nadir bildirildiğini tespit etmiştir. Dövme yaptırma motivasyonlarını inceleyen birçok güncel çalışma bulgularının da söz konusu görüşle uyumlu olduğu görülmektedir (Tiggemann ve Golder 2006, Antoszewski ve ark 2010).

SONUÇ

Bu yazıda dünyaya gözlerimizi açtığımız günden başlayarak tüm yaşamımız boyunca kimliğimizin şekillenmesinde ve ifade bulmasında önemli rolü olan derimizde taşıdığımız dövmelerin, yine kimliğimizi (hem kendimize, hem de başkalarına) ifade etme yollarından biri olduğu, Psikososyal Gelişim Kuramı ve Sosyal Kimlik Kuramı'na ait kavramlar çerçevesinde, dövme tarihinden örneklerle incelenmeye çalışılmıştır.

Zihnimizi yansıtan bir ekrana benzeyen derimizdeki (Breton 2010) desenlerin de kimlik kavramının insanlık tarihindeki evrimini yansıttığı söylenebilir. Geçmişte kendisine ait kuralları ve değer sistemleri olan, başka topluluklara büyük ölçüde kapalı kültürlerde yaşayan kişiler için hem hayatta kalmaları, hem de kim olduklarını tanımlamalarında esas belirleyiciler; ait oldukları toplumun yaşam tarzı, kuralları, inanç ve değerleri olmuştur (Miller 2011). Bu dönemlerde yapılan dövmelerde de sosyal ve kolektif kimlik ifadelerinin öne çıktığı görülmektedir. Öte yandan günümüzde herhangi bir topluluğun kendisini farklı yaşam biçimleri ve farklı değerlere sahip diğer gruplara tamamen kapatması mümkün görünmemektedir. Bu da kişinin kişisel kimlik duygusunu güçlendirmesini, kendi içinde dayanak

ve istikrar bulmasını gerektirmektedir (Miller 2011). Bu değişime paralel olarak dövmenin de zaman içinde bir inanca olan bağlılık veya bir gruba olan aidiyetten çok; kişisel yaşantılar, düşünceler ve duyguların bir ifadesi şeklini aldığı görülmektedir.

Kaynaklar

A history of Chinese tattoos and Chinese tattooing traditions. (2014). <http://traditions.cultural-china.com/en/14Traditions9157.html> adresinden Nisan 22, 2015'te alınmıştır.

African Tattoos. (2013). http://www.vanishingtattoo.com/tattoo_museum/african_tattoos.html adresinden Nisan 22, 2015'te alınmıştır.

Akdemir, A.M. (2004). Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 3(1): 43-50.

Antoszewski, B., Sitek, A., Fijałkowska, M., Kasielska, A. & Kruk-jeromin, J. (2010). Tattooing and body piercing – What motivates you to do it? International Journal of Social Psychiatry. 56(5): 471-479.

Armstrong, M.L., Stuppy, D.J., Gabriel, D.C., Anderson, R.R. (1996). Motivation for tattoo removal. Arch Dermatol. 132(4): 412-416.

Bilgin, N. (1995). Kolektif Kimlik. Sistem Yayıncılık: İstanbul.

Bilgin, N. (2007). Kimlik inşası. Aşına Kitaplar: İzmir.

Cheek, J.M. (1989). Identity orientations and self-interpretation. Personality Psychology: Recent Trends and Emerging Directions. (Ed.: D.M. Buss ve N. Cantor). Springer-Verlag.: New York, s.275-285.

Cheek, J. M., Tropp, L.R., Chen, L.C., Underwood, M.K. (1994). Identity Orientations: Personal, Social, and Collective Aspects of Identity. Paper Presented at the Meeting of the American Psychological Association: Los Angeles.

Chinese and Japanese Tattoos. (2013). http://www.vanishingtattoo.com/tattoo_museum/chinese_japanese_tattoos.html adresinden Nisan 22, 2015'te alınmıştır.

Criminal Tattoo. (Nisan 13, 2015). Wikipedia, Özgür Ansiklopedi içinde. http://en.wikipedia.org/wiki/Criminal_tattoo adresinden Nisan 22, 2015'te alınmıştır.

Çevik, A. (2007). Politik Psikoloji. Dost Kitabevi Yayınları: Ankara.

Çörekçioğlu, H. (2005). Rönesansın Doğası: 16.YY Bilimin Felsefi Temelleri. Dokuz Eylül Yayınları: İzmir.

DeMello, M. (2000). Bodies of inscription: A cultural history of the modern tattoo community. Duke University Press: Durham.

Diyarbakırlı, N. (1972). Hun Sanatı. s. 59-60. MEB Yayınları: İstanbul.

Dövme. (1990). Ana Britannica Ansiklopedisi içinde. cilt 7. Ana Yayıncılık: İstanbul.

Egyptian Tattoos. (2013). http://www.vanishingtattoo.com/tattoo_museum/egyptian_tattoos.html adresinden Nisan 22, 2015'te alınmıştır.

England Tattoos. (2013). http://www.vanishingtattoo.com/tattoo_museum/england_tattoos.html adresinden Nisan 22, 2015'te alınmıştır.

Erikson, E.H. (1950). Childhood and society. PenguinBooks: Harmondsworth, Middlesex, England.

Erikson, E.H. (1963). Childhood and society. Norton: New York.

Erikson, E.H. (1968). Identity: youth and crisis. W.W. Norton Company: New York.

Erikson, E.H. (1982). The life cycle completed: A review. W.W. Norton Company: New York.

Forbes, G.B. (2001). College students with tattoos and piercings: motives, family experiences, personality factors, and perception by others. Psychological Reports. 89: 774-796.

France and Italy Tattoos. (2013). http://www.vanishingtattoo.com/tattoo_museum/france_italy_tattoos.html adresinden Nisan 22, 2015'te alınmıştır.

Germany Tattoos. (2013). http://www.vanishingtattoo.com/tattoo_museum/germany_tattoos.html adresinden Nisan 22, 2015'te alınmıştır.

Greek and Roman Tattoos. (2013). http://www.vanishingtattoo.com/tattoo_museum/greek_roman_tattoos.html adresinden Nisan 22, 2015'te alınmıştır.

Hortacısu, N. (2007). Ben Biz Siz Hepimiz: Toplumsal Kimlik ve Gruplararası ilişkiler. imge Yayınları: Ankara.

Kadıoğlu Çevik, N. (1996). Anadolu'nun bazı yörelerinde dövme adeti ve bu adetin çağdaş yaşamdaki yeri. I. Türk Halk Kültürü Hagem Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri. Kültür Bakanlığı: Ankara, s.222-227.

Le Breton D. (2010). Ten ve İz. Sel Yayıncılık: İstanbul.

Maori Tattoos. (2013). http://www.vanishingtattoo.com/tattoo_museum/maori_tattoos.html adresinden Nisan 22, 2015'te alınmıştır.

Marshalls Tattoos. (2013). http://www.vanishingtattoo.com/tattoo_museum/marshalls_tattoos.html adresinden Nisan 22, 2015'te alınmıştır.

Martin, A. (1997). On teenagers and tattoos. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. 36(6): 680-681.

Miller A. (2011). Yetenekli Çocuğun Dramı. Profil Yayıncılık: İstanbul.

North American Tattoos. (2013). http://www.vanishingtattoo.com/tattoo_museum/north-american-tattoos.html adresinden Nisan 22, 2015'te alınmıştır.

Oceania Tattoos. (2013). http://www.vanishingtattoo.com/tattoo_museum/oceania-tattoo-history.html adresinden Nisan 22, 2015'te alınmıştır.

Oosterzee, A.F. (2009). Are you regretting your Tattoo? The effects of demographical variables, initial motivations, impulsiveness, tattoo characteristics, daily events and the decision-making process on having regrets about a tattoo. Bachelor Thesis. Psychology - Faculty of Behavioral Sciences. University of Twente: Enschede.

Öztürk O, Uluşahin A. (2008) Ruh Sağlığı ve Bozuklukları. Nobel Tıp Kitapevleri: Ankara.

Moore K.M., Persaud T.V.N. (2002). Klinik Yönleri ile İnsan Embriyolojisi. Nobel Tıp Kitapevleri: İstanbul.

Samoa Tattoos. (2013). http://www.vanishingtattoo.com/tattoo_museum/samoan_tattoos.html adresinden Nisan 22, 2015'te alınmıştır.

Schildkrout, Enid. (2013). Inscribing the body. *Annual Review of Anthropology* 33.1 (2004): 319-44.

Schwartz, S.J. (2005). A new identity for identity research: Recommendations for expanding and refocusing the identity literature. *J Adolesc Res*. 20: 293-308.

Sedikides, C., Brewer, M.B. (2001). Individual Self, Relational Self, Collective Self. *Psychology Press*: Philadelphia, s.1-5.

Simon, B. (2004). *Identity in Modern Society: A Social Psychological Perspective*. Blackwell Pub.: Oxford.

SİMŞEK, S. (2002). Günümüzün kimlik sorunu ve bu sorunun yaşandığı temel çatışma eksenleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Yıl:3. 3: 29-39.

Tajfel, H. (1978). The psychological structure of intergroup relations, differentiation between social groups: studies in the social psychology of intergroup relations. (Ed.:H.Tajfel). Academic Press: London.

Tajfel, H. (1979). Individuals and groups in social psychology. *British Journal of Social and Clinical Psychology*. 18: 183-190.

Tajfel, H., Turner, J.C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. *The Social Psychology of Intergroup Relations*. (Ed.: W.G. Austin ve S. Worchel). Brooks/ColePub.Co.: Monterey, CA, s.33-47.

Tattoo. (Nisan 17, 2015). Wikipedia, Özgür Ansiklopedi içinde. <http://en.wikipedia.org/wiki/Tattoo> adresinden Nisan 24, 2015'te alınmıştır.

Thailand Tattoos. (2013). http://www.vanishingtattoo.com/tattoo_museum/thailand_tattoo_images.html adresinden Nisan 22, 2015'te alınmıştır.

Tiggemann, M., Golder, F. (2006). Tattooing: An expression of uniqueness in the appearance domain. *Body Image*. 3(4):309-15.

Turner, J.C., Brown, R.J. (1978). Social status, cognitive alternatives and intergroup relations, differentiation between social groups: studies in the social psychology of intergroup relations. (Ed.: H. Tajfel). Academic Press: London.

Turner, J.C., Reynolds, K.J., (2003). The social identity perspective in intergroup relations: theories, themes, and controversies, intergroup processes. (Ed.: Rupert Brown ve Sam Gaertner). Blackwell Pub. Ltd.: Oxford, s.133-151.

Verberne, T. J. P. (1969). The personality traits of tattooed adolescent offenders. *British Journal of Criminology*. 9: 172-175.

Verkuyten, M. (2005). *Social Identity, The Social Psychology of Ethnic Identity*. (Ed.: M. Verkuyten). Psychology Press.: East Sussex, s.39-90.

Volkan, V. D. (2007). *Kimlik Adına Öldürmek: Kanlı Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme*. Everest Yayınları: İstanbul.